

ביאורים

החבר אמנם דחה את הקושייה שקיימת על אודות המסורת היהודית ממקורות אלייליים קדומים, אך עדיין נותרת השאלה כיצד יתמודד עם מקורות רציונאליים, מקורות שלכאורה אין חולק על אמיתותם. מלך כוזר מקשה מתוך הידיעות הפילוסופיות שהיו מקובלות בעת העתיקה, למשל, כדברי הפילוסוף אריסטו על כך שהעולם איננו נברא אלא הוא קדום (דעה זו הושמה גם בפיו של הפילוסוף בתחילת המאמר). הרי דבריו של אריסטו הם דברים שכליים ואם כן כיצד ניישב סתירה זו בין המסורת היהודית לדברי אריסטו? כיום, ידוע לנו בוודאות כי דבריו של אריסטו אינם אמת מוחלטת, לכן שאלה זו אינה קשה עבורנו, אך כאן מברר עבורנו ריה"ל עוד עיקרון יסודי וחשוב. כפי שלמדנו גם בסעיפים הקודמים, היסוד שעליו חוזר ריה"ל לאורך כל החיבור הוא שישנו הבדל מהותי בין ידיעות אנושיות לבין התגלות אלוהית. גם החכמה הגדולה ביותר, עדיין איננה חורגת מגדר החכמה. גם החכם הגדול ביותר איננו מגיע למדרגת הנבואה. על כן, אומר ריה"ל, אין להאשים את הפילוסופים בכך שאינם מסכימים למסורת משום שהיא לא הייתה בידם. ממש כשם שלא נאשים את מי שלא נודע לו על כוח המשיכה. חוסר ידיעתו נובע מכך שלא היה משהו שיעביר לו מידע זה. לכן, גם אם הוא טעה וסבר שישנו כוח אחר שגורם למשיכת החפצים לקרקע, כשם שמקובל היה במדע הקדום, לא נאשים אותו. האם זוהי סיבה לכך שלא נאמין לדבריו? ממשיך להקשות המלך. כאן מסביר החבר שהסיבה להסברם של הפילוסופים נבע מחוסר ידיעה. אך לנו, שיש ידיעה שהועברה במסורת, אין צורך בידיעות מסופקות שכאלה. העיקרון החשוב שאותו מלמד ריה"ל הוא שלא תיתכן סתירה אמיתית בין האמונה לידיעות השכליות שלנו. הסיבה לכך היא שוב - הידיעה הברורה שמקור שניהם הוא אחד. ה' אחד.

הרחבות

1. האם היהדות יכולה להשלים עם הסבר "קדמות העולם"?

ואף אם יצטרך בעל תורה להשלים ולהודות בהיילי קדמון... אין בזה פגם באמונתו. הרב קוק התייחס ליחסה של היהדות לשאלת קדמות העולם: "הקדמות במונחה האריסטו, בתור חיוב של מושכל ממשכיל, אינה קוצצת כל כך את ענפי המוסר, כמו קדמות החומר הקדום בלא שום התחלה רוחנית חיובית" [שמונה קבצים, קובץ א, תמו].

הרב קוק מסביר שלפי ההסבר השני, יכולה להיות הצדקה לתופעות של רע, שהרי ניתן לומר שתופעות אלו הגיעו מתוך השתלשלות מהחומר הקדום. ואילו להסבר הראשון, כיוון שהכול משתלשל מיסוד רוחני טוב, מציאות רוחנית זאת של טוב מחייבת להגיע לטוב. לפי זה כתב הרב קוק: "והכוזרי שאמר שאין פגם באמונת חומר קדום, ראוי לומר שהוא דוקא אם הוא ברעיון של התחייבות על דרך עילה ועלול מהסיבה הראשונה, שאז אינה מהרסת בזה את החלטת המוסר".

אולם הרב קוק העדיף את גישתו של הרמב"ם השולל מכל וכל את הקדמות: "הבינה החודרת הישראלית נוקבת בזה את התהומות עוד יותר מההרגשה, שיכולה לפעמים מפני הצד החלש שלה לספוג איזה רוח זר. בזה הפרט נתעלתה בינתו הקרה של המורה על שירתו היוקדה של הכוזרי. שהראשון הכיר בריחוקה של החומריות הקדומה בכל גוניה... במקום שההרגשה של הכוזרי לא הגיעה, וחשב לדבר בלתי פוגם באמונה מחשבה של חומר קדום" [שמונה קבצים, קובץ ו, קפח].

שאלות לדיון

לפי דברי החבר טעותם של הפילוסופים נובעת מכך שהם לא ירשו חכמה. לכאורה חכמה היא דבר שנמדד בשכל. איך ייתכן שהיא תהיה תלויה במסורת?
 החבר אומר כי התורה לא תסתור את השכל. איך צריך להתייחס למצווה או לדברי חכמים שאיננו מבינים?

שאלת הקדמות והחידוש

סב אמר הפורר: נניח שאני טענתי פנגדך באספסוף, ובעם שאינם מסכימים על דבר אחד, והיטבת להשיב. ומה זה תאמר בפילוסופים, והם במחקר ובדקדוק במקום שהם, והספיימו על הנצחיות והקדמות לעולם, ואין זה עשרות אלפים ולא אלפי אלפים, אלא מה שאין לו תכלית.

סג אמר החבר: לפילוסופים יש התנצלות, מפני שהם היו עם שלא ירשו חכמה ולא דת, כי הם יננים, ויין מבני יפת שוכני הצפון, והחכמה הבאה בירשה מאז אדם, והיא החכמה הנעצרת על ידי ענין אלהי, אינה אלא בזרע שם אשר הוא סגלת נח, לא סרה החכמה ולא תסור מן הסגלה ההיא מאדם. ואמנם התחילה החכמה ביון מעת התגברות כחם, ונענתקה החכמה אליהם מפרס, ואל פרס מן הפשדים, ועמדו בהם הפילוסופים המפרסמים בתקופת שלטונם, לא לפני כן ולא אחרי כן, ומעת שעבר השלטון לרומיים לא קם בהם פילוסוף מפרסם.

סד אמר הפורר: וכי זה מתייב שלא נאמין לאריסטו בחקמתו?

סה אמר החבר: כן, כי הוא הטריח שכלו ומחשבתו מפני שלא היתה בידו מסרת מפני שאמין בקבלתו, והגה בראשית העולם ואחריתו, והיה קשה על מחשבתו לצייר ההתחלה, כמו שהיתה קשה גם הקדמות, אבל הכריע במחשבתו גרידא לצד הקשיו הנוטים אל הקדמות, ולא ראה לשאל על דברי ימי מי שהיה לפניו, ולא היאך נתחסו בני אדם. ואילו היה הפילוסוף באמה שבה היה יורש מקבלות ומפרסמות שאינו יכול לדחותם, היה מתעסק בהקשיו ובמופתיו לבסס החדוש, עם קשיו, כאשר בסס את הקדמות, אשר היא יותר קשה לקבלה.

סו אמר הפורר: וכי יש במופת הקרעה?

סז אמר החבר: ומי הביא לנו מופת בפשאלה הזאת? חלילה לאל שתבוא התורה במה שדוחה מראה עינים או מופת, אבל תבוא בנפלאות ושנוי המנהגים, בבריאת עצמים או בהפיכת עצם לעצם אחר, להורות על בורא העולם ויכלתו לעשות מה שירצה בעת שירצה. ושאלת הקדמות והחדוש נעלמה, וראיות שתי הטענות שקולות, ותכריע החדוש הקבלה מאדם ונח ומשה בנבואה, אשר היא יותר נאמנה מן ההקש. ואף אם יצטרך בעל תורה להשלים ולהודות בהיילי קדמון ועולמות רבים קדם העולם הזה, אין בזה פגם באמונתו שהעולם הזה קדם מזמן ידוע וראשני האנשים בו אדם ונח.

באספסוף - קבוצה קטנה ומוזנחת מאנשי הודו. **במקום שהם -** לפי דרגתם ומעלתם. **אין לו תכלית -** אין סופי, נצחי. **הנעזרת על ידי -** דבר ה' הנבואי המגלה לנו את נסתרות הבריאה. **והגה -** התבונן בשכלו. **לצייר ההתחלה -** לחשוב שלעולם יש התחלה, יש מאין. **לצד הקשיו -** על פי סברותיו. **וכי יש במופת הכרעה -** כלומר: האם על דבר שהוכח במופת ראוי לומר שפלוני החכם הכריע לצידי, כלומר: נטה לחשוב שהוא הנכון [הערת הרב שילת]. **בשאלה הזאת -** האם העולם נברא או קדמון. **שתבוא התורה -** שתגיד התורה. **בהיילי קדמון -** שהעולם נוצר מתוך חומר גלם קדמוני. **קדם מזמן ידוע -** הוא הזמן שהתורה מודיעה על בריאת העולם.

